

ՅԱԿՈԲ ՔԵՍԵՅԱՆ

Փիլիսոփայական գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

Ս. ՅՈՎՀԱՆ ՕՁՆԵՑՈՒ ՆՈՐԱՅԱՅՏ «ԸՆԹԵՐՑՈՒԼՄՈՅ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ» ԵՐԿՐ՝

«Մատենագիրք Հայոց» մատենաշարից ինչ-ինչ պատճառներով դուրս էր մնացել Յովհան Օձնեցու աստուածաբանական վաստակի մաս կազմող «Յովհաննոս յընթերցուածոց մեկնութենէ» երկասիրութիւնը: Հ. Բարսեղ վրդ. Սարգիսեանն այն համարում է Յովհան Օձնեցու ցարդ անյայտ Արարածոց մեկնութեան մէկ հատուածը¹: Սակայն երկի պարզ բնութիւնն իսկ ցոյց է տալիս, որ խորագրային ձեւակերպումը լիովին արտացոլում է նրա բովանդակութիւնը: Ինչպէս յայտնի է, Ազգային եկեղեցու ծիսաարարողական գործառնոյթի անադարտութեամբ մտահոգ Օձնեցին ոչ միայն սրբագրել է Ճաշոցում սպրդած սխալներն ու արտեմոնեան աղաւաղումները, վերականգնել ս. Կիրեղ Երուսաղէմացու կանոնակարգած ընթերցումները, այլեւ բացատրել ընթերցուածները: Օձնեցու՝ խնդրոյ առարկայ բացատրութիւնը զանազանում է նրա ժամանակակցի՝ Գրիգորիս Բորեպիսկոպոս Արշարունոս լայնօրէն ծանօթ «Ընթերցուածոց» մեկնութիւնից, որն, ի դէպ, գրուած էր մեծանուն հայրապետի յորդորով: Եթէ վերջինս բովանդակում է Մեծի պահոց շրջանում կիրառուող մարգարէական ընթերցումների բացատրութիւնը, ապա Օձնեցու մեկնութիւնը ներկայացնում է բացառապէս Աւագ չորեքշաբթիին օգտագործուող ընթերցումների (Ծննդ.ԺԼ., Զաք. ԺԱ.) բովանդակութիւնը: Այստումենայնի Աւագ չորեքշաբթի օրուայ համար նախատեսուած ընթեր-

¹* Ստացուել է 24.01.2023, գրախօսուել է 13.02.2023:

էլ. հասցէ՝ nelli.zhamkochyan.92@mail.ru:

² Տէս «Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վենետիկ: Հատոր երկրորդ: Յօրինեց Հ. Բարսեղ. վ. Սարգիսեան, ի Մխիթարեան ուխտէն», Վենետիկ, 1924, էջ 247:

ցումն (Ծննդ. ԺԸ. 1–32) ինքնին թելադրել է նոյն վերաբերմունքը որդեգրել մեկնելի տեղիի նկատմամբ. ինչպես Արշարունին³, այնպես էլ Օձնեցին հիմնականաբան համապատասխան տեղին յարաբերում են Յուդայի մատնությանը: Ըստ Օձնեցու, մեկնուող տեղին ունի իմաստային երկու հարթություն. եթե մատնության պահը ներկայացնում է իբրեւ արդեն կատարուած իրականություն, ապա իմաստային երկրորդ հարթությունը (Սողոմ, Գոմոր ֆաղաֆների հրոյ ճարակ դառնալու օրինակով) մատնացոյց է անում ընդհանուր դատաստանի հեռանկարը:

Ընթերցուծոց մեկնության մէջ լաւագոյնս դրսևորուում են Հին եւ Նոր կտակարանեան իրողութիւնները խորհրդաբանօրէն մէկը միւսին յարաբերելու՝ հեղինակի կարողութիւնը, հայրախօսական աղբիւրների («Վարդապետութիւն սրբոյն Գրիգորի», Կիրեղ Երուսաղէմացի, Եսեբիոս Կեսարացի, Եպիփան Կիպրացի, Եփրեմ Ասորի, Գրիգոր Սֆանշելագործ) ֆաջ իմացութիւնը:

«Յովհաննու յընթերցուածոց մեկնութիւն»-ը յայտնի է երկու ընդօրինակութեամբ. Մաշտոցի անուան Մատենադարան, ձեռ. 993, ք. 434բ-436բ (Ժամանակ՝ 1456 թ.) եւ Վենետիկ, ձեռ. 215, ք. 45բ – 50ա (Ժամանակ՝ 1829 թ.):

Մեկնութիւնը հրապարակուում է համաձայն Մաշտոցի անուան Մատենադարանի համապատասխան ձեռագրի, որ Ճաղընտիր է ընդօրինակուած 1456 թ. Վերին Նորավանում: Գրիչն է Մատթէոսը, ծաղկողը Եսային, ստացողները՝ Թաղէոս եւ Ստեփանոս եղբայրները: Թերթերի ֆանակն է 769: Գրութիւնը՝ երկսիւն, գիրը՝ բոլորգիր⁴:

³ Տէս «Մատենագիրք Հայոց», հտ. 2., էջ 77 [2–3]:

⁴ Զեռագրի հանգամանալից նկարագրութիւնը տէս M. van Esbroeck, Zanetti, Le manuscrit Erévan 993, Inventaire des Préces; REA, 1977, t. XII, էջ 129–164, Մայր ցուցակ Մաշտոցի անուան Մատենադարանի, հտ. Գ., կազմեց Օ. Եգանեան, խմբ.Փ. Անթարեանի, Յ. Քէօսէեանի, Ա. Ղազարոսեանի, Տ.Շահէ քհնյ. Հայրապետեանի, Երեւան, 2007, էջ 1677–1720:

Ս. ՅՈՎՀԱՆ ՕԶՆԵՑԻ

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ՝ ՅԸՆԹԵՐՅՈՒԱԾՈՑ ՄԵԿՆՈՒԹԵՆԷ⁵

Իսկ չորրորդ աւուրն կանովն, որ է երրորդ շաբաթուն թիւս եւ հինգերորդ, ըստ միւս խորհրդոյ, որ զեւթն, ցուցանէ մեզ զերիքովական շրջագայութեան⁶: Ահա այսուիկ զեկեղեցւոյ զխորհուրդ, եւ զմիւսանգամ գալստեանն եւ զհատուցման արդարոց եւ մեղաւորաց ուսուցանէ մեզ: Եւ զի սկիզբն երից արանց ասացեալ գալստեամբ երեւեալ Աբրաամոմ⁷: Սուրբն Գրիգոր զՀայր ասէ՝ երկուք հրեշտակաւք: Դարձեալ ասէ. «Եւ եկեալ հրեշտակաւք ի Մամբրէ զպարգեւական զաւակն խոստացեալ»⁸. զԻսահակ ասաց, զոր սուրբ առաքեալն Քրիստոսի աւրինակ ասաց⁹ եւ զիւր որդին գալ մտանել ընդ մարմնով, առնուլ մարմին ի զաւակէն Աբրաամոմ: Տարեւոր որթն¹⁰ զաւրինակս ունի զեկեղեցոյ, երիւք բաղարջ նկանակաւք¹¹ զհաւատս Սրբոյ Երրորդութեան՝ նորոյ ուխտիս եկեղեցւոյ, զոր Փրկիչն բարեկամին առակաւ ի մէջ գիշերի եկեալ երիս նկանակս ասաց խնդրեալ¹², այս է՝ ի Սուրբ Երրորդութիւն հաւատ: Իսկ կաթն¹³ աւրինաց մանկանցն իբրեւ տղայոց, որպէս սուրբ առաքեալն եբրաեցւոցն գրէ. «Եղերուք, ասէ, կարաւտ կաթին եւ ոչ՝ հաստատուն կերակրոց»¹⁴: Եւ կոգի Քրիստոսի կտակս է, զի իւղ առեալ ասաց առակաւն¹⁵, եւ սուրբն Գրիգոր զՔրիստոս ասաց: Իսկ զերից արանցն երեւումն ոմանք ի վարդապետաց զՍուրբ Երրորդութիւն ասացին¹⁶: Զայս աւր ասաց Փրկիչն

⁵ Աղբիւր. ՄՄ, ձեռ. 993, թ. 434բ–436բ:⁶ Տէս Յեսու 9:⁷ Տէս Ծննդ. ԺԸ. 1–15:⁸ «Վարդապետութիւն սրբոյն Գրիգորի». տէս Ագաթանգեղոս, պարբ. 300 (ԻԸ.)⁹ Տէս Գաղատ. Դ. 28 հմմտ. եբր. ԺԱ. 17–19:¹⁰ Տէս Ծննդ. ԺԸ. 7:¹¹ Տէս Ծննդ. ԺԸ. 6:¹² Տէս Դուկ. ԺԱ. 5–8:¹³ Ծննդ. ԺԸ. 8:¹⁴ Եբր. Ե. 12:¹⁵ Առակք Լ. 33:¹⁶ Այսպէս, ս. Նիշնէն տուեալ տեղիի բացատրութեան մէջ նկատում է. «Եւ երիս, զի երիս ետես՝ իմացաւ զերրորդական խորհուրդն, որում պատարագս մատուցանէր: Ըստ թուոյն երեք են. առաջինն չէ ծնեալ յումեքէ, երկրորդն ծնունդ է առաջնոյն, երրորդն ոչ երկրորդին, այլ առաջնոյն է ելումն եւ բխումն՝ իբրեւ արմատ, ծառ եւ պտուղ». տէս «Մատենագիրք Հայոց», հտ. Ա., էջ 329:

ցհրեայսն. «Աբրահամ ցանկացաւ տեսանել զաւր իմ, ետես եւ ուրախ եղեւ»¹⁷: Ոմանք զծննդեանն աւր ասացին ի սուրբ Կուսէն եւ ոմանք զչարչարանացն աւր ի Խաչին¹⁸, այս է՝ եկեղեցւոյ խորհուրդ Հին եւ Նոր Կտակարանաց: Իսկ վասն հանդերձելոյ յաւիտենին դատաստանի ասել Տեառն. «Միթէ թաքուստ ինչ իցէ յԱբրահամէ ծառայէ իմմէ, զոր ինչ գործելոց իցեմ»¹⁹: Այսու յայտ արարեալ զխորհուրդ Աստուածութեան՝ յայտնել ամենայն արժանացեալ սրբոց: Եւ յետ սակաւուց ասէ. «Աւրհնեսցին ի զաւակի քում ամենայն ազգք երկրի»²⁰. քարոզութիւն բանին կենաց: Եւ ասելն. «Աղաղակ սողոմայեցւոցն եւ գոմորացւոցն յաճախեալ»²¹ եւ մեղաց նոցա բազմանալ: Եւ իջանելն Տեառն տեսանել զաղաղակն եւ վճարելն, ապա եթէ ոչ՝ տեսից: Եւ Աբրահամու ասելն աղերսական պաղատանաւք. «Լինիցի արդարն իբրեւ ամբարիշտն, եւ կորնչիցի՞ արդեւք»²²: Եւ հրաժարական հայցմամբ. «Քաւ լիցի քեզ, ասէ, որ դատիս զամենայն երկիր, մի՞ արասցես զայդ դատաստան»²³: Եւ ի տասն եւ հնգեակ թուոյն նուազեցուցանելով մինչեւ ցտասին կէսն: Եւ ասէ Աստուած. «Ոչ կորուսից»²⁴: Եւ առ երեկս գալ հրեշտակացն ի Սողոմվմ, զի ի վեցհազարեան ժամանակին կատարման լինի վախճան կենաց աշխարհիս, եւ է միւսանգամ գալուստն Քրիստոսի, որպէս եւ Փրկիչն յաւրինակ առնու զՂովտ²⁵: Եւ զսողոմայեցիսն հրկիզեալ վասն միւսանգամ գալստեանն իւրոյ ասէ. «Որպէս յաւուրսն Ղովտայ ուտէին եւ ըմպէին, գնէին եւ վաճառէին մինչեւ յաւրն, յորում եւ Ղովտ ի Սողոմայ, եւ տեղաց Տէր հուր եւ ծծումբ յերկնից եւ կործանեաց զքաղաքսն զայնոսիկ»²⁶: Նոյնպէս եղիցի ի կատարածի աշխարհիս: Առաքեսցէ զհրեշտակս իւր, եւ որոշեսցեն զչարս ի միջոյ արդարոց՝ արկանել ի հնոց հրոյն. «անդ եղիցի լալ եւ կրճել ատա-

¹⁷ Յովհ. Լ. 56:

¹⁸ Ստեփանոս Սիւնեցին այս կապակցութեամբ բացատրում է. «Հայրապետն Աբրահամ եւ նման նորայ՝ Մովսէս եւ մարգարէքն յառաջագոյն տեսին հոգեւոր աշաւք զաւր մարմնանալոյն Քրիստոսի եւ զամենայն խորհուրդ Խաչին, որ կատարեցաւ յաւուր իւրում. տեսին եւ ուրախացան, վասն զի փրկեցան ի դժոխոց եւ ի մահուանէ». տե՛ս «Մատենագիրք Հայոց», հտ. 2., էջ 245–246:

¹⁹ Ծննդ. ժԼ. 17:

²⁰ Ծննդ. ժԼ. 18:

²¹ Ծննդ. ժԼ. 20:

²² Ծննդ. ժԼ. 23:

²³ Ծննդ. ժԼ. 25:

²⁴ Ծննդ. ժԼ. 32:

²⁵ Տե՛ս Ղուկ. Ժէ. 28–29:

²⁶ Ղուկ. Ժէ. 28–29:

մանց»²⁷։ Դարձեալ վասն ժամանակի գալստեան փառաց կենարարին ասէ նոյն ինքն Տէրն մեր, եթէ՝ «Որպէս եղեւ յաւուրսն Նոյի, այնպէս եղիցի եւ գալուստ Որդոյ մարդոյ։ Որպէս յաւուրսն Նոյի ուտէին եւ ըմպէին, առնուին կանայս²⁸ եւ տային արանց, մինչեւ եմուտ Նոյ ի տապանն, եւ ոչ գիտացին, մինչեւ եկն ջրհեղեղն եւ եբարձ զամենեսին»²⁹։ Եւ ասէ Աստուած ցՆոյ. «Մի՛ մնասցէ ոգի իմ ի մարդիկդ, այլ եղեցին աւուրք դոցա հարիւր եւ քսան ամ, եւ ժամանակ եցոյց նոցա, զի երկիցեն»³⁰։ Եւ քանզի մարդիկն անարեւնութեամբ իւրեանց դառնացուցին զԱստուած, եւ հանապազ այսպն առնէին եւ հենգնէին զՆոյ, թէ՛ ուր է, զի եկն ջրհեղեղն, զարթոյց անարեւնութիւն նոցա զստուգութիւնն վաղվաղակի, քանզի կատարեցաւ մեղք նոցա եւ լցաւ չափ անարեւնութեան նոցա։ Զի յամին հարիւրերորդի³¹ եկն եհաս ջրհեղեղն, եւ պակասեցոյց զքսան ամն, զի զլացան զողորմութիւն Աստուծոյ, եւ փոխեցին զճշմարտութիւն բանից նորա, եւ նախատեցին զՆոյ զարդարն Աստուծոյ։ Որպէս եւ ասէ բարձրաբարբառն Նսայիաս, եթէ՝ «Վայ, որ երկայնեն զմեղս իւրեանց իբրեւ զպարան երկայն եւ իբրեւ զկար փոկոյ սայլի՝ զանարեւնութիւնս իւրեանց»³²։ Եւ ասացին. Արասցէ փութով Տէր, զոր առնելոց իցէ, զի տեսցուք, եւ եկեսցէ եւ հասցէ խորհուրդ սրբոյն Իսրայէլի, եւ գիտացցուք³³։ Եւ երանելի խորհրդապետն Պաւլոս ասէ, եթէ՝ «Անարեւնութիւն մեր զստուգութիւնն Աստուծոյ զարթուցանէ։ Մի՛թէ անիրաւ ինչ իցէ Աստուած, որ ածէ զբարկութիւն իւր. քաւ լիցի»³⁴։ Եւ դարձեալ ասէ, թէ՝ «Զաւրութեամբ հանդերձ հրեշտակաց իւրոց ի բորբոքումն հրոյ առնէ զհատուցումն եւ վրէժխնդրութիւն յայնցանէ, ոչք ոչ ունկնդիր եղեն աւետարանին Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւ ի փառաց զաւրութենէ նորա, յորժամ եկեսցէ, եւ երեւեսցին փառք նորա ի սուրբս իւր եւ սքանչելիք իւր՝ ի հաւատացեալս իւր, թէ հաւատացաւ վկայութիւն մեր ի ձեզ յաւուր յայնմիկ որպէս զի եղեւ յաւուրս Նոյի»³⁵։ Զի յառաջ քան զեւթն աւր ջրհեղեղին եմոյժ զնա ի

²⁷ Մտթ. Ը. 12, ԺԳ. 42, 50, ԻԲ. 13, ԻԵ. 51, ԻԵ. 30, Ղուկ. ԺԳ. 28:

²⁸ ձեռ. կայայս:

²⁹ Մտթ. ԻԴ. 38—39:

³⁰ Ծննդ. Զ. 3:

³¹ ձեռ. հարիւրորդի:

³² Ես. Ե. 18:

³³ Ես. Ե. 19:

³⁴ Հռոմ. Գ. 5:

³⁵ Բ. Թեսաղ. Ա. 7—10:

տապանն եւ փակեաց ընդդէմ նորա եւ ամենայնի, որ ընդ նմա: Եւ սկսան ձայնք եւ որոտմունք եւ փայլատակմունք եւ ճայթիւնք եւ արհաւիրք եւ շարժմունք, եւ ահագին հնչմամբ հողմ սաստիկ զայն եւթն ար, եւ հաւատացաւ վկայութիւն Նոյի: Զայն եւթն աւուրս եկին պատեցան բազումք զտապանան Նոյի, եւ բախէին եւ խնդրէին, եւ ոչ ոք բանայր նոցա, քանզի փակեաց զդուռն տապանին, եւ տանջեցան նոքա զայն եւթն ար, եւ ապա եկն ի վերայ նոցա ջրհեղեղն: Ասէ Տէր մեր, եթէ որպէս եղեւ յաւուրսն Նոյի, այնպէս եղիցի գալուստ Որդւոյ մարդոյ, զի յառաջ քան զյայտնութիւն նորա եղիցին նշանք յարեգակն եւ լուսին եւ յաստեղս, եւ եղիցի մարդկան նեղութիւն ի յերկրի, եւ խռովութիւն է բարբառոյն, որ ի նման է ծովու: Եւ եղիցի ելանել ոգւոց մարդկան յերկիրէ եւ յայլափոխ շտապուէ տագնապին, որ հասանիցէ ի վերայ աշխարհի: «Եւ խաւարեսցի արեգակն, եւ լուսին ոչ տացէ զլոյս իւր, եւ շարժեսցին զաւրութիւնք երկնից: Եւ ապա երեւեսցին նշան Որդւոյ մարդոյ յերկինս, եւ տեսցեն զայն ամենայն ազգք երկրի: Եւ տեսցեն զՈրդի մարդոյ, զի գայցէ ընդ ամպս երկնից զաւրութեամբ մեծաւ եւ փառաւ: Եւ առաքեսցէ զհրեշտակս իւր փողով մեծաւ, որ աղաղակեսցեն եւ ժողովեսցեն զընտրեալսն ի չորից հողմոց, եւ որոշեսցեն զչարս ի միջոյ արդարոց՝ արկանել ի հնոց բորբոքեալ հրոյն»³⁶:

Արդ, եկեսցուք առաջին կարգ բանիս: Զսոյն ընթերցուածիս խորհուրդ անշէջ հրոյն աւրինակ եւ մեղաւորացն տանջանաց: Եւ գլուխ առաքելոցն Պետրոս յերկրորդ թղթին իւրում, յերրորդ ըստ Կաթուղիկէիցն Եւթանց ասացեալ, զի «քաղաքս, ասէ, զսողոմասցւոց եւ զգոմորացւոց դարձուցեալ յաճին դատեցաւ յաւրինակ առ յապա ամպարշտութեանցն կացուցանէր»³⁷, այս է՝ մեղաւորացն տանջանաց: «Եւ զարդարն զՂովտ ձանձրացեալ յանկարգ գնացից գիշութեանցն փրկեաց»³⁸, այս է արդարոցն փրկիլ յանշէջ հրոյն տանջանաց: Եւ յետ սակաւուց զնոյն խորհուրդ պատմէ. «Գիտէ Տէր զաստուածապաշտս փրկել ի փորձութենէ եւ զանիրաւս պահել ի տանջանս յաւուրն դատաստանի, մանաւանդ, որ զհետ պղծալից ցանկութեանց մարմնոյ իցեն երթեալք»³⁹: Զսոյն խորհրդոյ լուծումն եւ Եւթներորդ Կաթուղի-

³⁶ Մտթ. ԻԴ, 29—31:

³⁷ Բ. Պետր. Բ, 6:

³⁸ Բ. Պետր. Բ, 7:

³⁹ Բ. Պետր. Բ, 9—10:

կէին ասացեալ ի Յուդայէ Յակովբայ եղբարէ, որ ասի կնիք թղթոյն Կաթուղիկէից, յորում տեղւոջ ասէ զյանցաւորս հրեշտակաց՝ զսատանայէ ասէ եւ որք ընդ նովաւ: «Եւ զհրեշտական, ասէ, որ ոչ պահեցին զհրեանց իշխանութիւն, այլ թողին զհրեանց բնակութիւն ի դատաստան մեծի աւուրն, մշտնջենաւոր կապանաւք պահեաց ի խաւարի, այս յանցելումն յաներեւոյթսն: Իսկ յերեւելիսս որպէս Սողոմէ եւ Գոմոր եւ որ շուրջ զնոքաւք քաղաքքն, որ ըստ նմին աւրինակի պոռնկեցան զհետ ընկերացն մարմնոց, կան առաջի զյաւիտենական հրոյն ընկալեալ զդատաստան»⁴⁰: Եւ զի անվախճան հրոյն տանջանաց է աւրինակ սողոմայեցւոցն՝ հրով եւ ծծմբով խառնեալ եւ անսպառ այրումն: Եւ տէրն Եփրեմ յայտ արարեալ ի ճառին, որ վասն Յարութեան է ասացեալ, ասէ. «Ի ջրոյն սողոմայեցւոց ուսեալ, թէ տակաւին երկիրն այրի: Չկունք, ասէ թէ, ի ջուրն սողոմայեցւոց ժամանեցեն, մեռանին, ալեկոծի ծովակն եւ տարածեալ սփռի, եւ ոչ ունի կենդանութիւն»: Եւ դարձեալ ասէ. «Առ քար յայլոց լերանց եւ հանցես հուր ծայրատաշելով, առ քար ի սողոմայեցւոց երկրէն եւ ոչ տայ հուր, վասն զի այրեալ է ասի եւ է»⁴¹: Թէ սպառեալ էին տանջանքն, թերեւս կենդանութեան զգայութիւն լինէր յերկրին եւ ի ջուրսն եւ ի քարինսն: Այլ ասէ. «Ի ծագել արեգականն ի ներքս ի Սեգովր մտցուք»⁴², այս է՝ Քրիստոսի գալստեամբն եւ շարժարանաւքն, իբրեւ ամուր պարսպաւք, քաղաքաւորեսցուք, զի մի աւտար հրովն ծախիցիմք, այս է՝ շար վարդապետացն հայհոյութեանց, զոր գործէ ծուլութիւն: Այսպէս եւ երկուց խորհրդոց ունի վերլուծութիւն ընթերցուածիս միտք: Իսկ զի սոյն աւր չորրորդ, յորում մատնութեան Տեառն խորհուրդ եղեւ, յԱռակացն եւ Զաքարիայի ընթերցուածն զսոյն միտս ուսուցանեն: Առակացն. «Որդեակ ասացեալ ողորականաբար, աղերսիւ, մաւր եկեղեցւոյ, մի խաբեսցեն զքեզ արք ամպարիշտք»⁴³: Իսկ Զաքարիայ մարգարէի, քանանացիս կոչեալ զհրէից ժողովուրդս առ նոյն մատնութեան Քրիստոսի եւ սպանման մի ասէ: Եւ քանզի քանանացւոց երկիրն է զհրէից բնակութիւն, վասն այնորիկ զհրէից ժողովուրդս քանանացիս եւ արիւնահեղս կոչէ⁴⁴, զի

⁴⁰ Յուդա 7:⁴¹ Քաղուած է ս. Եփրեմ Ասորու Աւետարանի մեկնութիւնից. տէս նԲՀ, Ա., էջ 1006 («ծայրատաշել»)⁴² հմմտ. Ծննդ. ԺԹ. 23:⁴³ Առակ. Ա. 10:⁴⁴ հմմտ. Զաք. ԺԱ. 7:

ուժ ուժեք նմանիցին գործովք, նոցին եւ անուամբ լիցին կոչեցեալք: Եւ բարեաւն ասել, թէ թուի. «Տուք զվարձս իմ»⁴⁵. այս ի նոցին կամս առնել զխորհուրդ մատնութեան, «ապա թէ ոչ՝ զի ցոյց առնել»: Գրէ- թէ մարգարէս խաւսի ընդ ժողովրդեանն: Եւ ոչ յաւժարեցին ի զինս արեան⁴⁶: «Եւ կշռեցին զվարձս իմ երեսուն արծաթի»⁴⁷: Ասի ի ժամա- նակագրացն զարծաթոյն զայնմանէ, եթէ ի ժամանակին դահեկանն արծաթի էր, ի նոյն գիրս տասնդրամեան վարձն, որ խնդրի ի նոցանէ, ելից ամաց ախտահալած սքանչելագործ բժշկութեանցն ասի մի տասն արծաթ: Եւ զի՛արդ ամացն երեսնից յառաջ քան զսքանչելիսն երեսուն արծաթոյ մի մի ամ մի մի ամ մի արծաթ: Եւ կամ զի՛արդ սքանչե- լագործ ամացն երեսնից տասն⁴⁸ արծաթ, որ լինին ըստ ժամանակագ- րացն Եւսեբի Պամփիլեայ⁴⁹ եւ Եպիփանեա⁵⁰ արծաթն տասնդրամեան, որ լինին երեք հարիւր դրամ, զի ահա եւ այս ըստ մատնչին ցանկու- թեան հաւասարեաց: Յայն ցանկութիւն ջեռեալ զարարիչն արարա- ծոց ընդ երեսուն արծաթոյ վաճառեաց, որ լինի երեք հարիւր դրամ: Եւ ասել Տեառն ցմարգարէն. «Արկ դու զարծաթդ ի բովս եւ քննեա, եթէ փորձ իցէ, որպէս եւ ես գտայ փորձ վասն նորա»: Երեսուն արծա- թովն զամենայն հաւատացեալս ի Քրիստոս առակեաց. երեսնամեայ ի մկրտութիւն գալով, եւ յետ այնր ի փորձանսն սատանայի լինել քա- ռասնաւրեայ պահաւք յաղթութեան յերիս փորձութիւնսն. քաղցին՝ յորովայնի շուայտութիւն եւ զփառս աշխարհիս՝ արհամարհելով զա- գահութեամբն եւ զարծաթսիրութեամբն, ոչ խարդախելով զՏէրն յաշ- տարակէ տաճարին ի վայր արկանելով առ ի ցոյցս Աստուածութեան՝ ոչ սնափառելով կամ փառասիրելով: Զայս իմաստս ուսուցանէ երա- նելին Կիւրեղ աստուածաբան յԵրախայից վարդապետութեան, ասէ յասելն մարգարէին. «Քննեա, եթէ փորձ իցէ ամենայն մարդ, որպէս եւ ես գտա փորձ վասն նոցա»⁵¹, այսինքն՝ փորձեցաւ վասն մերոյ աւ-

⁴⁵ Զաք. ԺԱ. 12:

⁴⁶ Տէս Մտթ. Իէ. 6:

⁴⁷ Զաք. ԺԱ. 12:

⁴⁸ ձեռ. տասն տասն. առաջինի վրայ ուղղման նշան:

⁴⁹ Տէս «Եւսեբի Պամփիլեայ Կեսարացւոյ ժամանակականք երկմասնեայ», աշխտ. հ. Մ. վրդ. Աւգերեան, մասն Ա.—Բ., Վենետիկ, 1818:

⁵⁰ Տէս Յ. վրդ. Աւգերեան, Բացատրութիւն չափուց եւ կշռոց նախնեաց՝ առաջնորդութեամբ Եպիփանեա, Խորենացւոյ եւ Շիրակացւոյ, Վենետիկ, 1821. Եպիփանի երկի յունարէն բնագիրը հայերէն թարգմանութեան հետ միասին էջ 1—20:

⁵¹ Զաք. ԺԱ. 13:

րինակի⁵²: Որպէս եւ Սքանչեւագործն Գրիգոր ուսուցանէ ի ճառին, որ վասն Հաւատոյ, յետ տասն եւ երկուց զլիսոց նգովից մեկնութեան ասէ. «Յանապատի փորձեցաւ՝ ոչ փորձութեանց ի ներքոյ անկեալ, այլ զմեր փորձութիւն յառաջ կոչելով, սնոտի զփորձողսն ցուցանէ»⁵³: Եւ յասելն մարգարէին. «Առ ի զերեսուն արծաթին եւ արկ ի տուն Տեառն ի բովս»⁵⁴: Այս, որպէս յառաջն ասացաւ, ամենայն հաւատացեալք ի Քրիստոսէ են, զի ամենայն ուղղափառ հաւատացեալք Քրիստոսի են: Իսկ սուրբ Աւետարանն ըստ մատթէոսեան ասացեալ զլիսոյ, զոր ի կառանշան տեսեանն քառակերտեայ Եզեկիէլի հոգելից մարգարէի մարգարէացեալ⁵⁵, զոր Եպիփան Կիպրացի մեկնէ եւ սակս սկզբնաբար պատմութեանցն Աւետարանի, որ ըստ մարմնոյ ծնունդն Քրիստոսի պատմէ. «Գիրք ծննդեան Յիսուսի Քրիստոսի որդւոյ Դաւթի, որդւոյ Աբրաամով»։ վասն նորին իրի, որ դէմք միոյ քրովբէին դէմք մարդոյ ասացաւ. զսա զՄատթէոս⁵⁶ աւետարանիչ ասէ⁵⁷, որ յառաջ քան զհինգ⁵⁸ հարիւր ամ աւելի կամ պակաս. զՀոգւոյն Սրբոյ գուշակութիւն ի ձեռն Զաքարիայ մարգարէութեան զխորհուրդ մատնութեան քաջերեսագոյն ճշմարտաբար կատարեալ ցուցանէ, զի ասէ. «Յայնժամ գնաց մի յերկոտասանիցն անուանեալն Յուդայ Սկարիոտացի, եւ ասէ. Զի՞նչ կամիք տալ ինձ, եւ ես մատնեցից զնա ձեզ»⁵⁹: Այս է ասելն մարգարէին. «Տուք զվարձս իմ, ասէ, եւ նոքա կշռեցին զվարձս իմ երեսուն արծաթի»⁶⁰: «Եւ յայնմ հետէ պարապ խնդրէր, զի մատնեսցէ զնա»⁶¹: Այս է «պարապ» լինել. յետ միոյ աւուր ելից զչար խորհուրդն, զոր ունէր՝ առ ի մատնել զՏէրն:

⁵² Տէս «Կիրղի Երուսաղէմայ հայրապետի Կոշումն ընծայութեան», Վիեննա, 1832:

⁵³ Քաղուած է. «Կնիք հաւատոյ ընդհանուր սուրբ եկեղեցւոյ յուղղափառ եւ հոգեկիր հարցն մերոց...»։ տէս «Մատենագիրք Հայոց», հտ. Դ., էջ 100 [55]:

⁵⁴ Զաք. ԺԱ. 13:

⁵⁵ Տէս Եզեկ. Ա. 4–28:

⁵⁶ ձեռ. զՄատթէոս:

⁵⁷ Այս մեկնութիւնը բացակայում է ս. Եպիփան Կիպրացու այսօր յայտնի երկի ենթագրութեամբ համապատասխան մասում. «Նորին Երանելոյն Եպիփանու ասացեալ ի ծնունդն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ»։ տէս Սուրբ Եպիփան Կիպրացի, Ճառք, աշխտ. Յ. Քէօսէեանի, Ս. էջմիածին, 2013, էջ 190–213: Ինչպէս երեւում է, այն առկայ է եղել համապատասխան ճառի մեզ չհասած տարբերակներից մէկում:

⁵⁸ ձեռ. զհինգ:

⁵⁹ Մտթ. ԻԶ. 15:

⁶⁰ Զաք. ԺԱ. 12:

⁶¹ Մտթ. ԻԶ. 16:

РЕЗЮМЕ

Представленный труд Ована Одзнеци Толкование к отрывку из Книги Бытия 18, 1—32, читаемое в среду Страстной недели. Как Григорис Аршаруни, так и Ован Одзнеци рассматривают содержание упомянутого отрывка в свете предательства Иуды. Согласно толкованию Ована Одзнеци представленный фрагмент имеет два смысловых пласта. И если рассказ о предательстве представлен Ованом Одзнеци как уже свершившийся факт, то второй смысловой аспект (уничтожение Содома и Гоморры) указывает на эсхатологическую перспективу страшного суда.

SUMMARY

The work of Hovhan Odznetsi presents a commentary on Genesis 18:1—32, read on Holy Wednesday. Both Grigoris Arsharuni and Hovhan Odznetsi connect the content of the mentioned passage with the betrayal of Judas. According to Hovhan Odznetsi, this fragment has two semantic strata: while the moment of betrayal is presented by Hovhan Odznetsi as a *fait accompli*, the second semantic aspect (the destruction of Sodom and Gomorrah) points to the eschatological perspective of the Last Judgment.

